

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора Свиноуса Івана Вікторовича на дисертаційну роботу Нижник Ірини Олегівни на тему «Захист продовольчих інтересів населення України в умовах глобалізації», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

У новітній історії України відбулися і продовжують відбуватися зміни, що визначають умови функціонування й розвитку її економіки. Однією із важливих характеристик таких змін є їх надзвичайна швидкоплинність. Наприклад, у європейських країнах на підготовку та імплементацію багатьох складних процесів, що сформували ключові соціально-економічні та політичні характеристики ЄС, було витрачено понад півстоліття. В Україні аналогічні трансформаційні зміни проходять у значно коротші терміни. Це підвищує ризики прийняття непродуманих, погано збалансованих і, навіть, відверто збиткових для економіки рішень. Серед факторів, які суттєво підвищують потенціал таких ризиків, на нашу думку особливе місце займає глобалізація. Її теоретичною основою є неоліберальна доктрина, яка, в числі іншого, просуває ідею про необхідність поступового звуження економічного суверенітету національних урядів та всеохоплююче фритредерство. Проте, як показують події останньої світової кризи (2008-2009рр.) та реакція на її наслідки з боку національних урядів в усіх без винятку розвинутих країнах, одностороння безоглядна імплементація неоліберальної доктрини в національну економічну політику є шляхом до повної втрати економічного, а згодом і національного суверенітету, консервації технологічної відсталості сировинної економіки, падіння добробуту громадян країни тощо. Зокрема, за умови відсутності можливості впливати на перерозподіл продовольчих ресурсів

на національному ринку, український уряд не зможе виконувати одну із своїх ключових функцій – гарантування продовольчої безпеки. Адже в умовах постійно зростаючого глобального попиту на продовольство, існує висока ймовірність його надмірного експорту. Останній спричинить хронічний дефіцит продовольства на внутрішньому ринку, зростання індексу споживчих продовольчих цін, скорочення економічної доступності продовольства та збільшення кількості домогосподарств, які знаходяться в стані продовольчої небезпеки.

Пріоритетом національного уряду є захист національних економічних інтересів. Це означає, що економічні, насамперед продовольчі, інтереси кожного домогосподарства країни мають бути найбільшою цінністю і, відповідно, об'єктом державної економічної політики. Зважаючи на те, що наразі доходи більшої частини населення України знаходяться нижче фактичної межі бідності, відсутні дієві урядові заходи спрямовані на покращення економічного доступу незаможних верств населення до цінних і незамінних продуктів харчування, збільшується експорт сільськогосподарської сировини та імпорт готової продовольчої продукції тощо, дисертаційне дослідження Нижник І. О. виконано на дійсно актуальну тему.

Дисертаційна робота виконувалась в рамках теми науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва «Теоретико-методологічні та прикладні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації» (0116U003210) та теми наукових досліджень кафедри економіки Уманського національного університету садівництва «Розробка теоретико-методологічних засад сталого розвитку національної економіки в умовах євроінтеграційних процесів», у межах яких здобувачем забезпечено розробку та обґрунтування системи взаємопов'язаних заходів державного регулювання економіки прямого та непрямого характеру, покликаних забезпечити захист продовольчих інтересів населення України в умовах зростання відкритості національної економіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Ознайомлення з дисертацією Нижник І. О. дає підставу стверджувати, що її наукові положення, висновки і рекомендації є достовірними та обґрунтованими. Зміст дисертаційного дослідження відповідає його темі і охоплює усі її ключові аспекти. Отримані результати підтверджуються широким використанням публікацій провідних вітчизняних та закордонних фахівців із агропродовольчої тематики, використанням сучасних методів наукового дослідження. Зміст висновків не лише відповідає характеру завдань сформульованих на початку роботи, але й описує нові наукові результати, отримані автором.

Автором виявлено наявність сезонних дефіцитів на внутрішньому ринку тваринницької продукції (крім яєць) та свіжих овочів, що є причиною підвищення відповідних споживчих цін. Робиться обґрунтований висновок, що однією із головних причин виявлених продовольчих дефіцитів є надмірний експорт відповідної сільськогосподарської сировини та продовольчої продукції. Тому цілком справедливо пропонується обмеження експорту дефіцитних видів продовольчої продукції за допомогою заборонних експортних мит.

Слід відмітити, що Нижник І. О. переконливо доводить, що в умовах стійкої девальвації національної валюти, ціни на імпорту продовольчу продукцію постійно підвищуються. А це є додатковим чинником зростання індексу споживчих цін на продукти харчування. Тому імпорт, як джерело покриття дефіциту окремих продовольчих товарів на внутрішньому ринку, не можна розглядати як фактор стабілізації відповідних цін. Робиться правильний висновок, що за таких умов єдиним способом стабілізації споживчих продовольчих цін є збільшення внутрішнього продовольчого виробництва шляхом спрямування частини експорту сільськогосподарської сировини на промислову переробку. Це генерує збільшення доданої вартості, а тому є більш вигідним, ніж імпорт відповідної продукції.

Позитивної оцінки заслуговує те, що автором, враховуючи ту обставину, що в Україні надзвичайно висока частка малозабезпечених домогосподарств, а також відмову уряду від державного регулювання цін на соціально значущі продукти харчування, розроблено і запропоновано програму прямого захисту продовольчих інтересів населення у формі програми продовольчих карток для малозабезпечених громадян чий сукупний дохід не перевищує 130% межі бідності.

Уважне ознайомлення із змістом дисертації Нижник І. О. дозволяє зробити висновок, що сформульовані автором наукові положення, висновки і рекомендації є достовірними та обґрунтованими, визначеної мети дисертантом досягнуто, поставлені завдання виконано.

Наукова новизна одержаних результатів.

Найбільш вагомими результатами, що характеризуються новизною та розкривають масштабність, повноту та суть дисертаційного дослідження, є такі положення та ідеї:

- вперше дано визначення категорії «продовольчий інтерес» та обґрунтовано її зв'язок із продовольчою безпекою. Продовольчий інтерес – це мотив індивіда, групи індивідів задовольнити власну потребу в безпечній якійсній їжі, необхідній для існування та здорової життєдіяльності, шляхом ринкового обміну, самозабезпечення або допомоги. Концепція національної продовольчої безпеки обґрунтовує безпекові характеристики, які мають бути притаманні національному продовольчому ринку, а концепція захисту продовольчих інтересів населення країни забезпечує обґрунтування світоглядних, ідеологічних та управлінських принципів економічної поведінки, спрямованих на досягнення відповідних бажаних безпекових параметрів;

- уточнено розуміння причин інфляційних процесів на національному продовольчому ринку - доведено, що не зважаючи на відсутність дефіциту в рамках календарного року, сезонні дефіцити в окремих сегментах продовольчого ринку індукують інфляційні імпульси, які формують річний

показник зростання відповідних цін, що забезпечує вибір та комбінування найбільш ефективних заходів антиінфляційної політики;

- уточнено теоретико-методичне обґрунтування удосконалення державної аграрної політики, спрямованого на підтримку розвитку свинарства та спеціалізованого кормовиробництва, що базується на уточненні розміру втрати доданої вартості від надмірного експорту зерна та імпорту м'яса свиней шляхом порівняння величин - втрати вартості при імпорті свинини, та втрати вартості при відмові від імпорту свинини й спрямуванні частини експортного зерна на виробництво м'яса свиней у обсягах його імпорту;

- уточнено зміст поняття «надмірний експорт», під яким слід розуміти такі обсяги реалізації продукції вітчизняного виробництва закордонному сектору, які створюють або збільшують дефіцит даного виду продовольства на внутрішньому ринку, що дозволяє створити правові підстави для введення заборонних експортних мит на той обсяг продукції, який перевищує визначену квоту безмитного експорту;

- дістало подальшого розвитку обґрунтування програми продовольчої допомоги до участі у якій пропонується залучати малозабезпечених громадян чий сукупний дохід не перевищує 130% межі бідності (прожиткового мінімуму), що забезпечить захист продовольчих інтересів найбільш вразливих верств населення та мультиплікативне зростання реального ВВП.

Практичне значення отриманих результатів.

Одержані в процесі дослідження наукові результати, прийняті до впровадження Департаментом агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації - методика визначення сезонних дефіцитів окремих видів продовольства, удосконалена методика розрахунку рівня продовольчого самозабезпечення та методика обґрунтування доцільності спрямування частини експортного зерна на виробництво м'яса свиней у обсягах його імпорту, були використані в якості передпланових розрахунків та аналітичного обґрунтування при розробці Стратегії розвитку Черкаської області на період 2018-2020 років

(довідка №01-20/1130 від 24.09.2019р.); Управлінням праці та соціального захисту населення Уманської райдержадміністрації - в ході навчальних семінарів співробітників управління були використані іноземний досвід надання продовольчої допомоги через спеціальні програми та пропозиції по проведенню експерименту із надання продовольчої допомоги малозабезпеченим українським громадянам через програму продовольчих карток (довідка від 14.11.2019р.).

Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях.

Дисертаційна робота Нижник І. О. є результатом власного наукового пошуку. Наукові ідеї, запропоновані рекомендації і обґрунтовані висновки, здобуті автором особисто. Із опублікованих у співавторстві наукових розробок, використано лише ті положення, що виникли в результаті власних авторських розробок.

За результатами дослідження опубліковано 17 праць, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, які зареєстровані у міжнародних наукометричних базах, 2 статті – за кордоном (1 – у виданні, що цитується у міжнародних науко-метричних базах Scopus і WebofScience, 1 – у періодичному науковому виданні Польщі). Загальний обсяг публікацій становить 7,63 друк. арк., з них 4,57 – у фахових виданнях.

Оцінка викладення й оформлення дисертації.

Дисертація складається з анотації, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 16 додатків. Повний обсяг роботи складає 222 сторінки, з них основний текст – 159 сторінок, анотація – 12 сторінок, список публікацій здобувача за темою дисертації – 3 сторінки, список використаних джерел – 25 сторінок, додатки – 20 сторінок. Робота містить 41 таблицю та 34 рисунки. Список джерел нараховує 218 назв.

За своїм обсягом, структурою, повнотою викладення результатів дослідження та оформлення дисертаційна робота відповідає вимогам чинного

Наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 №40 зі змінами від 31.05.2019р.

Одержані автором результати характеризують високий рівень вирішення проблеми теоретико-методичного обґрунтування засад і розробки практичних рекомендацій щодо захисту продовольчих інтересів населення України в умовах глобалізації.

У дисертаційній роботі не виявлено порушень академічної доброчесності. При використанні формулювань, тверджень, розробок автор дисертації належним чином оформила посилання на відповідні джерела інформації. Інформація про результати наукової діяльності, використані методики досліджень та літературні джерела є достовірною.

Дискусійні положення та зауваження по змісту дисертаційної роботи.

Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу Нижник І. О., вважаю за доцільне вказати на дискусійні моменти та висловити наступні зауваження:

1) в підрозділі 1.1 автор відмічає два неекономічних фактори, які формують модель індивідуальної споживчої поведінки домогосподарства – рівень культури та освіти. Слід було б більш детально пояснити у якій спосіб система національної освіти могла б забезпечити формування раціональної споживчої поведінки домогосподарств;

2) в підрозділі 1.2 автор пропонує перелік показників оцінки захисту продовольчих інтересів населення країни, проте важко погодитися із можливістю практичного застосування показника «кількість населення із гострими та хронічними захворюваннями, спричиненими вживанням небезпечних та/або неякісних продуктів харчування», адже наразі не існує загально визнаної національної класифікації сучасних продуктів харчування за ступенем їх ризику для здоров'я людини;

3) в підрозділі 1.3 автору слід було б пояснити як нові обставини, пов'язані із членством України в СОТ, впливають на обмеження та можливості захисту продовольчих інтересів населення країни;

4) однією із головних причин зростання індексу споживчих продовольчих цін є неконкурентна структура українського ринку, зокрема його продовольчого сегменту у частині ринків м'ясаптиці, яєць курячих, олії соняшnikової рафінованої бутильованої, цукру тощо. Автор лише констатує даний факт, проте не пропонує заходів для посилення конкуренції в рамках нової політики антимонопольного регулювання, хоча в даному напрямі є напрацьований і перевірений міжнародний досвід;

5) за результатами аналізу даних табл. 3.1 автор робить висновок, що серед лідерів зростання споживчих цін за період 2001-2018рр. присутній хліб. Така обставина потребує пояснення, адже Україна виробляє продовольчого зерна у кілька разів більше, ніж споживає;

6) при дослідженні динаміки цін на дефіцитні фрукти (рис. 3.12), автор, пояснюючи причини їх зростання у зимові та весняні місяці, обмежується актуальною, проте не єдиною причиною цього - дефіцитом сучасних високотехнологічних плодосховищ. Слід було б також дослідити імпорتنу складову інфляції на вітчизняному ринку даної продукції;

7) робота вигралаб, якби автор доповнила результати емпіричного дослідження переваг від спрямування частини експортного зерна на виробництво м'яса свиней у обсягах його імпорту, розробкою організаційно-економічного механізму взаємодії вітчизняноїзернової та свинарської галузей за посередництва держави в особі державних матеріальних резервів;

Разом з тим, висловлені зауваження не зменшують позитивного враження від представленої роботи. Вона є оригінальним, самостійним дослідженням з актуальної проблеми розвитку української економіки.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Нижник І. О. на тему «Захист продовольчих інтересів населення України в умовах глобалізації» є завершеним науковим дослідженням, актуальним за темою, метою та завданнями. Одержані автором результати є науково обґрунтованими, мають наукову новизну і практичну

цінність. Вони відіграватимуть позитивну роль у вирішенні проблеми теоретико-методичного обґрунтування засад і розробки практичних рекомендацій щодо захисту продовольчих інтересів населення України в умовах глобалізації.

Тема і зміст дисертації відповідають профілю наукової спеціальності 051 Економіка. Тему дисертаційної роботи розкрито, поставленої мети наукового дослідження досягнуто.

Дисертаційна робота «Захист продовольчих інтересів населення України в умовах глобалізації» за своїм змістом відповідає вимогам пунктів 9, 10, 11, 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019р., а її автор Нижник Ірина Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Опонент:

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування
Білоцерківського національного
аграрного університету

«Підпис затверджую»
Начальник ВК БНАУ

І. В. Свиноус

Д.В. Ромасишин

*Відлучено офіційною печаткою Свиноуса І.В.
надіслано до спеціалізованої вченої ради
ДФ 74.844.004 03.11.2019р.
Голова спеціалізованої вченої ради ДФ 74.844.004
Ю. О. Кисельчук*